

معاونت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اطلاعاتی

معاونت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اطلاعاتی

No. 44

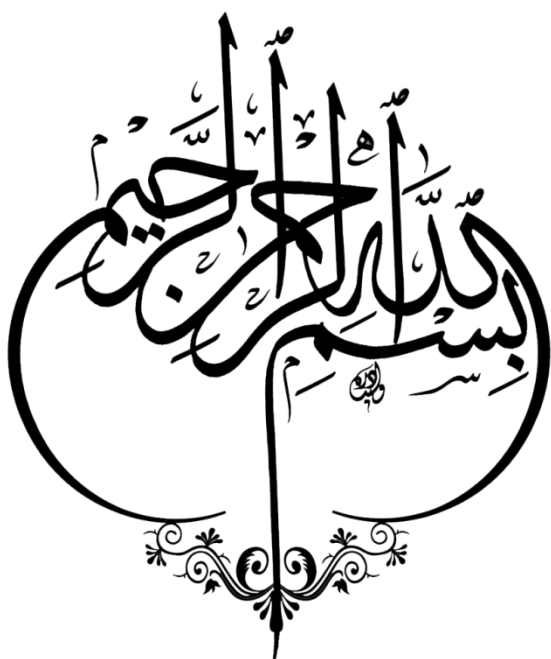
گازنامه آینده‌بان

سال دوم، شماره مسلسل ۴۴، تابستان ۱۴۰۱

سناریوهای پیش‌رو عرصه سیاسی عراق

Iraq's Future Political Scenarios

گاهنامه آینده‌بان

سال دوم، شماره مسلسل ۴۴، تابستان ۱۴۰۱

معاونت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اطلاعاتی

معاونت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اطلاعاتی

عنوان: سناریوهای پیش‌رو عرصه سیاسی عراق

گاهنامه آینده‌بان

ISSN 2022 – 1286

سال دوم / شماره چهل و چهارم / شماره مسلسل ۴۴ / تابستان ۱۴۰۱

صاحب امتیاز: مرکز مطالعات و پژوهش‌های اطلاعاتی معاونت اطلاعات آجا

تهیه و تدوین: میز تخصصی عراق

سردبیر: دکتر عباس جعفری‌نیا

مدیر مسئول: دکتر جهانگیر شریعت

مدیر اجرایی: دکتر ذکریا کاظم‌پور

ناظر فنی: مجتبی حسین‌زاده

شماره نشریه: ۴۴

شمارگان: محدود

* محتوای مطرح‌شده در این گزارش، صرفاً نظرات اعضای میز تخصصی عراق

بوده و لزوماً مورد تأیید گاهنامه آینده‌بان نمی‌باشد.

* کلیه حقوق این اثر متعلق به معاونت اطلاعات ارتش جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

* هرگونه تکثیر و کپی منوط به کسب اجازه رسمی است.

تلفن و نمابر: ۰۲۱-۲۲۴۵۵۹۰۱   Email: motaaleat@chmail. ir

خلاصه مدیریتی

چهارمین انتخابات پارلمان عراق در تاریخ ۱۴۰۰/۰۷/۱۸ برگزار گردید و علی‌رغم گذشت ۱۰ ماه از انتخابات پارلمانی این کشور تشکیل دولت به دلایل مختلف از جمله دخالت برخی کشورهای همسایه و فرامنطقه‌ای و از همه مهم‌تر عدم وفاق جریان شیعی در عراق محقق نشده است. در واقع نقطه اصلی بن‌بست سیاسی عراق، اختلافات درون شیعی و به خصوص عدم علاقه شخصی مقتدی صدر برای همکاری با گروه‌های شیعی از جمله «مالکی» و «قیس الخزعلی» می‌باشد. صدر عنوان می‌کند: ائتلاف طرفدار ج.ا.ایران نه می‌تواند دولت بسازد و نه می‌گذارد که ما دولت بسازیم. به همین دلیل نمایندگان جریان صدر از عضویت در مجلس عراق استعفا داده‌اند و از سوی دیگر، مرجعیت عالی شیعی عراق اراده‌ای برای ورود و انسجام‌بخشی به این گروه‌ها را ندارد و ج.ا.ایران نیز به علت عدم همسویی جریان صدر با دیدگاه‌ها و نظرات آن، موفق به حل مشکل نشده است.

در صحنه سیاسی فعلی عراق، سناریوهای مختلفی در کوتاه، میان و بلندمدت متصور است. در سناریو اول علی‌رغم برخی اختلافات عمده بین «صدر» و «چارچوب هماهنگی»، احتمال هماهنگی برخی گروه‌ها در چارچوب هماهنگی با صدر (در صورت موافقت صدر به بازگشت به عرصه سیاسی) وجود دارد که این روند اگرچه می‌تواند منجر به تشکیل دولت گردد لیکن موجب انشقاق شدید در بین گروه‌های شیعی به ویژه چارچوب هماهنگی خواهد شد. در سناریو دوم، احتمال تشکیل دولت با مشارکت گروه‌های شیعی در چارچوب هماهنگی با اکراد و اهل تسنن متصور است ولی در این صورت جریان صدر در قالب اپوزیسیون تلاش‌هایی را علیه دولت به عمل خواهد آورد و احتمال تکرار وقایع ۲۰۱۹ متصور است. در سناریو سوم، احتمال انحلال مجلس و برگزاری مجدد انتخابات وجود دارد که در این خصوص سه گزینه زمان، اصلاح قانون انتخابات و تغییر کمیساریای عالی انتخابات باید مدنظر قرار گیرد.

در شرایط کنونی، صدر و گروه‌های مخالف ج.ا.ایران در عراق، ج.ا.ایران را متهم به انسداد سیاسی می‌کنند لذا ج.ا.ایران باید اتهام انسداد را از خود برداشته و راه خروج از انسداد را جستجو و در صورت لزوم در برابر جریان صدر منعطف عمل نماید، تا از جریان صدر که روزگاری همسو با ما بود، دشمن ساخته نشود. در این فضا، باید تکثر بین جریان‌های طرفدار ج.ا.ایران را برطرف نمود و با شناخت جامعه عراق که جامعه‌ای توسعه‌گرا و ضد فساد است، دست‌اندرکاران حوزه عراق را در راستای کادر سازی مناسب، رفع فساد و همچنین هم‌افزایی کامل با مرجعیت هدایت و هماهنگ شود.

ضرورت دارد به این نکته توجه کنیم که عراق کنونی یک عراق جدید است، لذا باید نسل جدید را بشناسیم و بر اساس واقعیت‌های کنونی عراق منافع و چشم اندازه راهبردی خود را تعریف و از درگیر شدن با امور جاری و روزمره پرهیز کنیم و نباید از عراق انتظار سودی را که در سال ۲۰۰۳ برده‌ایم، داشته باشیم.

مسئله مهم این است که ما در عراق بیش از آن که کار اقتصادی انجام دهیم، در حوزه‌های امنیتی نقش داشته‌ایم. کشورهای دیگر از بازار بکر عراق اقتصاد می‌خواهند و درصدد تصاحب آن هستند، ما چرا از اقتصاد عراق غافل مانده‌ایم، عراق یک کشور پول‌دار ولی نیازمند است و ما از بین افراد اقتصادی در عراق برای منافع کشورمان کادر سازی نکرده‌ایم.

مقدمه

چهارمین انتخابات پارلمان عراق در تاریخ ۱۳۹۷/۰۲/۲۲ برگزار و طبق قانون، نمایندگان منتخب مردم باید حداقل به مدت ۴ سال (تا سال ۱۴۰۱) در این منصب حضور داشتند و منتخبین آن‌ها (رئیس‌جمهور، نخست‌وزیر و رئیس مجلس) نیز تا همین مدت ضمام امور را در دست داشته باشند، اما عراق، در سال ۲۰۱۹ م

(۱۳۹۸) دچار التهاباتی گردید که منجر به اغتشاشات موسوم به انقلاب اکتبر (تشرین) شد. این اغتشاشات از تاریخ ۱۳۹۸/۰۷/۰۹ آغاز شد و تا استعفای عادل عبدالمهدی نخست‌وزیر عراق در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۱۲ ادامه داشت. عادل عبدالمهدی که برای یک دوره ۴ ساله در منصب نخست‌وزیری انتخاب‌شده بود، بیشتر از ۲۱ ماه در این پست دوام نیاورد و مجبور به استعفا شد تا نخست‌وزیر بعدی مقدمات برگزاری انتخابات زودهنگام را ایجاد نماید.

پس از عادل عبدالمهدی، محمد توفیق علاوی جهت نخست‌وزیری عراق مطرح گردید که دوران وی نیز سه روز بیشتر دوام نیاورد و مردم عراق با انتخاب وی مخالفت نموده و موفق به تشکیل دولت نگردید و در ادامه عدنان الزرفی نیز در مدت ۵۱ روز فرصت جهت تشکیل کابینه توفیقی نیافت و در تاریخ ۱۳۹۹/۰۲/۱۸ مجبور به استعفا شد و پس‌از آن و در همان تاریخ مصطفی الکاظمی به سمت نخست‌وزیری عراق انتخاب و با تشکیل دولت وعده داد، انتخابات را قبل از سال ۲۰۲۲ م برگزار نماید که پس از گذشت ۱۷ ماه از نخست‌وزیری وی، شرایط برای برگزاری این انتخابات زودهنگام در تاریخ ۱۴۰۰/۰۷/۱۸ فراهم گردید.

پس از سقوط دولت «عادل عبدالمهدی» در سال ۲۰۱۸ و تشکیل دولت موقت به رهبری «مصطفی الکاظمی»، پنجمین انتخابات پارلمانی زودهنگام عراق در مورخه ۱۴۰۰/۰۷/۱۸ برگزار گردید. بر اساس آخرین آمار اعلامی از سوی کمیساریای عالی انتخابات، ۴۴ ائتلاف سیاسی عراقی از جمله ۲۶۷ حزب به رقابت پرداختند. تعداد نامزدهای این دوره انتخابات ۳۵۲۳ نفر بود که ۱۰۰۲ نفر از سوی ائتلاف‌ها و ۱۶۳۴ نفر از سوی احزاب دیگر معرفی شده بودند این در حالی است که تعداد نامزدهای مستقل بالغ بر ۸۸۷ نفر بود و از تعداد کل نامزدهای این دوره با اختصاص ۲۵ درصد سهمیه به زنان، تعداد آنان نیز ۹۳۶ نفر بود.

میزان مشارکت واقعی مردم در این انتخابات ۳۷/۳ درصد بود که نسبت به انتخابات ۲۰۱۸، ۷/۲ درصد کاهش نشان می‌دهد. به نقل از منابع رسمی عراق تعداد ۹ میلیون نفر از ۲۲ میلیون نفر واجدین شرایط در این انتخابات شرکت داشته‌اند و میزان مشارکت مردم برابر ۴۱ درصد می‌باشد. این در حالی است که تعداد افراد واجد شرایط بالاتر از تعداد افراد ثبت نام کننده بوده و همه واجدین شرایط کارت دریافت نکرده‌اند. لذا عدد صحیح میزان مشارکت ۳۷،۳ خواهد بود که نسبت به انتخابات سال ۲۰۱۸ حدود ۷،۲ درصد کاهش مشارکت مردمی را نشان می‌دهد. این در حالی است که میزان مشارکت مردم در مناطق شیعه‌نشین ۳۷ درصد، در بغداد ۲۹ درصد، در مناطق سنی نشین ۳۹،۵ درصد و کردستان ۴۴،۲ درصد می‌باشد.

میزان مشارکت مردم در انتخابات ۲۰۲۱ نسبت به انتخابات گذشته در مناطق شیعی ۵،۶ درصد کاهش دارد و نسبت به انتخابات ۲۰۱۴ نیز ۱۰ درصد مشارکت شیعیان کمتر شده است. در بغداد ۳۳ درصد میزان مشارکت پایین آمده یعنی دوسوم مردم بغداد در پای صندوق‌های شرکت نکرده‌اند. اهل سنت با ۱۷ درصد کاهش مشارکت و اقلیم کردستان نیز با ۳۲ درصد و در مجموع در کل عراق ۲۸،۷ درصد کاهش میزان مشارکت دیده می‌شود

تبیین موضوع

روند تشکیل دولت و موانع پیش روی:

باگذشت ۱۰ ماه از انتخابات پارلمانی عراق به دلایلی از جمله دخالت‌های برخی همسایگان و کشورهای فرامنطقه‌ای و از همه مهم‌تر «وجود تنش‌های داخلی میان احزاب و دولتمردان به‌ویژه گروه‌های شیعی و اکراد عراقی»، تشکیل دولت جدید و (انتخاب رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر) تاکنون محقق نشده است. هم‌زمان با این اختلافات، نمایندگان جریان صدر نیز از نمایندگی در پارلمان عراق استعفا و روند سیاسی در این کشور را وارد فاز جدیدی

نموده‌اند. مقتدی صدر در تاریخ ۱۴۰۱/۳/۱۹ به نمایندگان طرفدار خود در مجلس عراق اعلام نمود: همگی استعفای خود را به رئیس مجلس تسلیم و صحن مجلس عراق را ترک نمایند. بر همین اساس، تمام ۷۴ نفر نمایندگان عضو فراکسیون صدر در پارلمان عراق در حرکتی غافلگیرانه ضمن استعفا، پارلمان این کشور را ترک کردند.

پس از استعفاء نمایندگان صدر از پارلمان عراق، گروه‌های مرتبط با چارچوب هماهنگی (اطار تنسیقی) اقدام به معرفی «محمد شیاع السودانی» به عنوان نخست وزیر نموده‌اند که این اقدام موجب اعتراض گروه‌های صدر و اشغال پارلمان به منظور جلوگیری از تشکیل جلسات آن برای انتخاب رئیس جمهور و نخست وزیر و همچنین ایجاد اختلال در بغداد و شهرهای دیگر گردیده است.

در حال حاضر طرفداران «مقتدی صدر»، ضمن اخلاخ در امور پارلمان، اقدام به برپایی چادرهای اعتراضی در اطراف منطقه الخضراء و نیز داخل این محدوده نموده‌اند. در مقابل اعتراضات صدرها، طرفداران چارچوب هماهنگی نیز در اطراف منطقه خضراء اقدام به تجمع اعتراضی مسالمت آمیز نمودند.

در حال حاضر، وضعیت عراق به یک حالت بن‌بست سیاسی بی‌سابقه رسیده است و هیچ‌یک از گروه‌های شیعی (صدر و چارچوب هماهنگی) درصدد کوتاه آمدن از مواضع خود نیستند. گروه چارچوب هماهنگی بر قانون تأکید دارد و «مقتدی صدر» از طریق آشوب درصدد رسیدن به خواسته‌های خود است. گروه چارچوب هماهنگی شیعیان به همراه احزاب متمایل به این جناح در تلاش برای برگزاری جلسه مجلس عراق جهت تعیین رئیس‌جمهور و متعاقب آن نخست‌وزیر عراق هستند. یکی از راه‌کارهای نیروهای چارچوب هماهنگی، برگزاری جلسه مجلس عراق در یکی از استان‌های دیگر این کشور می‌باشد که در این زمینه مسئولین اقلیم کردستان عراق پیشنهاد برگزاری جلسه در اربیل و یا سلیمانیه را مطرح نموده‌است.

«مقتدی صدر» در مورخه ۱۴۰۱/۵/۱۹ اعلام نموده است که با توجه وضعیت پیش‌آمده، دادگاه فدرال عراق بایستی ظرف یک هفته دستور تعطیلی مجلس عراق را صادر نماید و تاریخ برگزاری انتخابات آینده مشخص گردد. در ساعات پایانی مورخه ۱۴۰۱/۵/۱۹ دادگاه فدرال عراق در پاسخ به درخواست مقتدی صدر، اعلام نموده، سند قانونی برای انحلال مجلس در دست نیست.

ملاحظات اساسی در استعفای جریان صدر:

تصمیم جریان صدر مبنی بر خروج نمایندگان خود از مجلس را می‌توان نوعی مانور اغراق‌آمیز سیاسی ارزیابی و در این خصوص توجه به چند نکته ذیل ضروری است:

نخست، دامنه تأثیرگذاری جریان صدر فقط محدود به سالن پارلمان نیست بلکه بر مسائل دیگری نیز متکی است که مهم‌ترین آن‌ها علاوه بر شبکه‌ای از تأثیرات دینی، در اختیار داشتن یک اهرم شبه‌نظامی موسوم به «سرایا السلام» از بین مردمان عادی کوچه و خیابان می‌باشد. در نتیجه عقب‌نشینی تاکتیکی از مزایای ناشی از فراکسیون پارلمانی، به معنای عقب‌نشینی از سایر منابع و مزایا نخواهد بود.

دوم، اخذ چنین تصمیمی آن‌هم درست چند روز پس از تصویب قانون «پشتیبانی فوری از امنیت غذایی و توسعه» نوعی زمان‌بندی سیاسی از سوی جریان صدر و در نتیجه نوعی حسابگری بردو باخت خواهد بود به دلیل اینکه احتمالاً جریان صدر، به دنبال پیش‌دستی از دادگاه فدرال در زمینه ابطال قانون باشد تا نهایتاً برگ دیگری را در ادامه برگ تکیه‌بر اکثریت آرا رونمایی کند و یا اینکه شاید گمان می‌کند اگر اجرای این قانون با رأی محکمه هم متوقف نشود، بازهم وضعیت موجود بسیار دیرپای خواهد ماند و موجب خلاصی آن‌ها از اعمال فشار در راستای تشکیل حکومت زود هنگام خواهد بود.

سوم، جریان صدر با پایگاه اجتماعی نسبتاً یکدست و توانمند بر تحمیل خواسته‌های خود در بطن نظام سیاسی عراق، یکی از

عوامل بقای چندین ساله این نظام سیاسی و ادامه کار پارلمان عراق نیز به شمار می‌آید زیرا توسعه قلمرو این مقبولیت و دستیابی به توانمندی‌های موردنیاز در غیاب شخص صدر نیز مستلزم تداوم همین تعاملات دوجانبه است و از همین روی نیز جریان صدر باهدف تأثیرگذاری بر رفتار رقبای خود، به دنبال عقب‌نشینی از پارلمان عراق بوده و از این طریق می‌تواند عملاً با عقب‌نشینی از کنشگری سیاسی و پیوستن به صفوف قیام‌های مردمی و یا تحریک آنان علیه هیأت حاکمه اقدام نماید.

چهارم، این تصمیم جریان صدر هم‌زمان با پایان دوره جاری قانون‌گذاری و تعطیلی موقت پارلمان اتخاذ شده است و این موضوع می‌تواند به معنای به تأخیر انداختن جزئی از فرآیند شکل‌گیری و جایگزینی کادرهای نمایندگی آینده باهدف دستیابی به سازش و امکان‌پذیر شدن بازپس‌گیری استعفانامه‌های اخیر باشد.

سناریوهای احتمالی در دوران پس از استعفای جریان صدر:

الف. احتمال تشکیل دولت از سوی چارچوب هماهنگی با همسویی برخی گروه‌های کردی و اهل تسنن:

قطعی شدن روند کناره‌گیری و جایگزینی اعضای فراکسیون صدر با اعضای وابسته به سایر فراکسیون‌ها به‌گونه‌ای که مرکز ثقل پارلمان در اختیار «چارچوب هماهنگ‌کننده» (الإطار التنسيقي) قرار بگیرد و این گروه بتواند به آسانی و با مشارکت گروه‌های کرد و سنی، حکومت جدیدی را تشکیل دهد و یکی از سران خود نظیر نوری المالکی یا حیدر العبادی و یا فرد دیگری را به‌عنوان نخست‌وزیر آینده عراق معرفی و یا بر سر نامزد مستقل دیگری که حافظ منافع همه نیروهای درون‌حزبی باشد، به توافق برسد و از طرفی کار به رویارویی مستقیم با جریان صدر هم کشیده نشود. مشکل تحقق این سناریو آنجا که چنین پارلمانی در غیاب رقیب طراز اول پارلمان، از مشروعیت کامل انتخاباتی برخوردار نخواهد بود و تشکیل حکومت در غیاب جریان صدر به معنای بالا گرفتن

تنش‌های فعلی و در صورت تشدید اختلافات منجر به درگیری‌های مسلحانه خیابانی خواهد شد.

مقدمات این‌گونه اختلافات و به‌نوعی عرض‌اندام سیاسی مقتدی صدر در نماز جمعه مورخه ۱۴۰۱/۰۴/۲۴ بغداد به نمایش گذاشته شد. برابر پیش‌بینی‌ها مقتدی صدر هرچند با ژست عدم قدرت‌طلبی دستور استعفای ۷۴ نماینده مجلس عراق را صادر نمود تا به اصطلاح عراق را از بحران نجات دهد اما با برنامه‌ریزی و اجرای این تجمع قصد داشت با قدرت‌نمایی و عرض‌اندام سیاسی قدرت خود را به رخ سایر رقبا در عراق بکشد.

با عدم حصول اهداف مقتدی صدر در عرصه سیاسی عراق و متعاقب معرفی «محمد شیاع السودانی» به عنوان نامزد نخست‌وزیری این کشور، مقتدی ضمن احساس خطر از تداوم تشکیل دولت از سوی گروه‌های چارچوب هماهنگی با همسویی برخی گروه‌های کردی و اهل تسنن، اقدام به اشغال پارلمان نمود و عملاً تشکیل جلسات پارلمان جهت معرفی رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر را با مانع روبرو نمود. لذا با توجه به وضعیت جاری در عراق، پیش‌بینی می‌شود که گروه‌های چارچوب هماهنگی بدون حضور نمایندگان صدر موفق به تشکیل دولت نخواهند شد و حتی در صورت تشکیل دولت با همسویی اکراد و برخی گروه‌های اهل تسنن، در آینده نزدیک دچار چالش‌های شدیدی خواهند شد که تداوم آن می‌تواند منجر به رویارویی خیابانی حتی در قالب درگیری مسلحانه شیعی - شیعی گردد.

ب. انحلال پارلمان و برگزاری انتخابات زودهنگام:

گرایش ضمنی برخی از گروه‌های «چارچوب هماهنگی» مانند عامری و حیدر العبادی به درخواست انحلال پارلمان و برگزاری انتخابات زودهنگام به خاطر ترس از قبول مسئولیت تشکیل حکومت، درگیری با جریان صدر در کف خیابان‌ها است که در این صورت نیز تعاملات دوجانبه با دو اشکال عمده در مسیر برگزاری

یک انتخابات جدید روبرو خواهد شد: یکی مشکل اختلاف‌نظر بر سر قانون انتخابات و دیگری، اشکال متقاعدسازی جریان صدر برای مشارکت در هرگونه انتخابات جدید خواهد بود. این روند نیز مستلزم زمان زیادی است که به نفع هیچ یک از گروه‌های سیاسی عراق نیست.

پ. فعال‌سازی میانجیگری‌های جدید:

فعال‌سازی میانجیگری‌های جدید به‌منظور متقاعد ساختن مقتدی صدر برای بازگشت از این تصمیم در ازای تخصیص امتیازاتی که می‌تواند روند تشکیل حکومت را در این کشور آسان سازد که در این صورت، بایستی به دنبال یک برون‌رفت قانونی برای بازپس‌گیری استعفانامه‌ها نیز بود که البته این کار هم غیرممکن نخواهد بود زیرا تجربیات گذشته ثابت کرده است که اصولاً قانون در عراق، تابع دو معادله «قوه قهریه» و «لابی‌گری سیاسی» است.

سناریوهای محتمل کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت در

عرصه سیاسی عراق:

الف - کوتاه‌مدت:

در حال حاضر عراق از لحاظ اقتصادی در وضعیت رو به بهبودی قرار دارد و این موضوع را بانک جهانی و صندوق بین‌الملل پول تأیید می‌کنند. این کشور روزانه بیش از ۴ میلیون و سیصد هزار بشکه نفت صادر می‌کند که با توجه به قیمت بالایی که نفت دارد، به بهبود شرایط عراق کمک کرده است. (ماهانه ۱۱ میلیارد دلار از صادرات نفت پول عاید عراق می‌شود) شاید این عایدات در متن جامعه عراق نمود عینی و ملموسی نداشته باشد لیکن اقتصاد عراق روبه رشد است؛ و این کشور با پرداخت ۵۰ میلیارد دلار بدهی خود در سال جاری و افزایش ذخیره ارزی ۵۰ میلیارد دلاری خود به ۷۵ میلیارد دلار در تلاش است تا پایان سال جاری ذخیره ارزی خود را به ۹۰ میلیارد دلار افزایش دهد. البته فساد در عراق آن‌قدر

زیاد است که موجب کندی تأثیرپذیری این گونه درآمدها در دوره کوتاه‌مدت می‌شود لیکن در درازمدت تأثیر زیادی خواهد داشت.

عراق از نظر اجتماعی نیز در حال حاضر به یک ثبات نسبی رسیده و به هم‌ریختگی در آن دیده نمی‌شود؛ اما از نظر سیاسی دچار انسداد سیاسی است و جریان‌ات سیاسی نمی‌توانند به توافق برسند. این موضوع سبب شده تا عراقی‌ها به ساختارسازی نرسند و علت انسداد سیاسی این است که کردها و شیعه‌ها به در بحث درون‌گروهی به وفاق نمی‌رسند تا بتوانند رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر انتخاب نمایند و می‌توان گفت که یک تقسیم‌بندی ملی شکل گرفته است. طیف صدر، حلبوسی و بارزانی در یک سمت و طیف فتح، طالبانی و بخشی از اهل تسنن نیز در یک سمت دیگر قرار دارند و این دو طیف قدرت غلبه اکثریتی ندارند که بتوانند روند قانونی را برای تشکیل حکومت طی کنند. در حال حاضر طیف صدر، حلبوسی و بارزانی از نظر عدد آراء مأخوذه بالاتر هستند لیکن برای انتخاب رئیس‌جمهور عدد لازم و کافی را ندارند. از سوی دیگر طیف شیعی همسو با ج.ا.ایران اگرچه دارای آراء پایین نسبت به گروه پیش‌گفته می‌باشد ولی در روند تشکیل دولت تأثیر بالایی دارند و بدون دخالت این گروه اقدام خاصی در راستای تشکیل دولت انجام نخواهد شد. این گروه در حال حاضر اقدام به تشکیل طیفی در قالب «ثلث معطل» نموده‌اند که بدون حضور این گروه هیچ کاری از پیش نخواهد رفت. لذا می‌توان گفت که عراق در حال حاضر با یک بن‌بست سیاسی روبرو است که ۱۰ ماه است حل نشده و دلیل آن هم عدم وفاق شیعیان عراق است. در واقع نقطه اصلی بن‌بست سیاسی عراق، اختلافات درون شیعی است و مقصر اصلی علاوه بر دخالت‌های خارجی، مقتدی صدر است که نمی‌خواهد با همه اعضای طیف شیعه به‌خصوص مالکی و قیس الخزعلی کار کند. او می‌خواهد بگوید که ائتلاف طرفدار ج.ا.ایران نه دولت می‌تواند بسازد و نه می‌گذارند که ما دولت بسازیم.

در این خصوص دو مرجع (صاحب نفوذ) در جریان‌ات شیعی عراق یعنی «مرجعیت عالی دینی» و «ج.ا.ایران» نیز از تأثیرگذاری مناسبی برخوردار نیستند. درواقع مرجعیت عالی دینی در عراق اراده‌ای برای ورود و انسجام‌بخشی ندارند و ج.ا.ایران نیز تاکنون بارها ورود کرده اما قدرتی برای انسجام‌بخشی ندارد و علت آن نیز عدم همسویی طیف صدر با دیدگاه‌ها و نظرات ج.ا.ایران است لذا می‌توان گفت که ج.ا.ایران نفوذ خود را بر بخش قابل‌توجهی از طیف شیعه (صدریون) از دست داده است.

در جریان انسداد سیاسی عراق و مشکلات به وجود آمده در این کشور، صدر در مراحل اولیه با طرح «جرم عادی انگاری روابط با رژیم صهیونیستی در عراق» و «امنیت غذایی»^۱ و کشاندن آن به صحن مجلس و تصویب آن به‌نوعی موفقیت خود را به رخ مردم و حریفان خود کشید ولی با ترک مجلس و به دنبال آن معرفی نامزد نخست وزیری از سوی چارچوب هماهنگی، طرفداران صدر اقدام به اشغال پارلمان و جلوگیری از تداوم برگزاری جلسات مجلس نمودند که می‌توانست منجر به معرفی رییس جمهور و نخست وزیر گردد.

در حال حاضر دولتی به نام «دولت پیشبرد امور» (دولت فعلی به نخست‌وزیری مصطفی الکاظمی) در عراق وجود دارد ولی این دولت اختیارات خاصی ندارد بلکه وظیفه پیشبرد امور جاری و داخلی عراق را بر عهده دارد؛ اما این دولت برای پیشبرد امور خود مجبور به کسب حمایت مجلس است. با توجه به وضعیت فعلی

---

۱. با توجه به عدم وجود دولت در عراق و عدم تصویب بودجه، مشکلات معیشتی در عراق برای مردم این کشور تشدید شده است و به همین دلیل به دولت برای تأمین کالاهای اساسی مردم به مبلغ ۳۰ میلیارد دلار اجازه داده می‌شود تا خرج نماید. درواقع این طرح به‌نوعی تصویب بودجه اداره کشور و تداوم دولت فعلی به نخست‌وزیری مصطفی الکاظمی است که همسویی بالایی با جریان صدر دارد. مقتدی صدر تلاش نمود که با تصویب این طرح ثابت کند که بنیست سیاسی فعلی عراق تغییر در روند اقدامات گروه اکثریت در عراق نخواهد داشت و الکاظمی نیز مجبور به اطاعت از اکثریت می‌باشد.

عراق و خروج طرفداران صدر از مجلس و تضعیف آن، در صورت تداوم وضعیت فعلی در عراق، این روند می‌تواند فشارهای مضاعفی را به مردم عراق وارد و موجب اعتراضات مردمی و ناامنی‌های گسترده در عراق گردد. در حال حاضر با عنایت به اعتراضات طرفداران صدر و چارچوب هماهنگی در راستای اهداف خود، احتمال درگیری آنان حتی در قالب درگیری‌های مسلحانه متصور است.

با نگرش به خروج نمایندگان صدر از مجلس، چند گزینه را در

کوتاه‌مدت می‌توان برای عرصه سیاسی عراق متصور دانست:

اول اینکه احتمال هماهنگی برخی گروه‌های چارچوب هماهنگی با صدر (در صورت موافقت صدر به بازگشت نمایندگان خود به مجلس و بازگشت مجدد وی به عرصه سیاسی عراق و تشکیل دولت) وجود دارد که این روند هرچند که می‌تواند منجر به تشکیل دولت گردد لیکن موجب انشقاق شدید در بین گروه‌های شیعی به ویژه در بین گروه‌های چارچوب هماهنگی خواهد شد و از سوی دیگر این روند باعث تقویت جایگاه و اثرگذاری صدر در عرصه سیاسی عراق می‌گردد. البته ذکر این نکته ضروری است که صدر تمایل جدی به تشکیل دولت و قبول مسئولیت در جامعه عراق را ندارد زیرا وی با برنامه تلاش دارد همیشه با زیر سؤال بردن مسئولین اجرایی و همگامی با مردم، خود را به‌عنوان ناجی ملت معرفی نماید، اقدامی که در دولت عادل عبدالمهدی انجام شد.

دوم اینکه احتمال تشکیل دولت با مشارکت گروه‌های شیعی چارچوب هماهنگی، اکراد و اهل سنت متصور است که در این صورت نیز صدر در قالب اپوزیسیون تلاش‌هایی را به عمل خواهد آورد و با توجه به فساد گسترده در عراق و عدم توانایی دولت تازه تشکیل‌شده در رفع مشکلات موجود به‌ویژه در حوزه تأمین برق و گاز و ... در کوتاه‌مدت موجب خواهد شد که مردم علیه دولت بپاخیزند.

گزینه سوم انحلال مجلس و برگزاری دوباره انتخابات است، در این خصوص سه گزینه «زمان»، «اصلاح قانون انتخابات» و «تغییر کمیساریای عالی انتخابات» باید مدنظر قرار گیرد. در بحث زمان، حداقل یک سال جهت برگزاری انتخابات زمان لازم است در این صورت دولت کاظمی (دولت موردنظر صدر و رقبای ج.ا.ایران) همچنان مراکز قدرت را در اختیار خواهند داشت. در حوزه تغییر قانون انتخابات و ایجاد اصلاحات مدنظر گروه‌های شیعی همسو با ج.ا.ایران، رقبا و کشورهای صاحب منافع مقاومت خواهند کرد لذا در این زمینه نیز مشکلات و محدودیت‌هایی وجود دارد و مهم‌تر اینکه حدود ۶۲ درصد از واجدین شرایط در انتخابات اخیر شرکت نکرده‌اند و ۳۸ درصد شرکت‌کننده در انتخابات اخیر نیز تحولی را در متن جامعه که مؤثر از انتخابات باشد، مشاهده نمی‌کنند و تداوم این روند موجب یاس و ناامیدی بیشتر در بین مردم عراق خواهد شد و به همین دلیل، در چنین فضایی کسب نتیجه مناسب برای گروه‌های شیعی همسو با ج.ا.ایران متصور نمی‌باشد.

ب- میان‌مدت:

با نگرش به تحرکات گروه صدر و تلاش این جریان برای مطرح کردن خود به‌عنوان ناجی مردم، فشار اقتصادی موجب خواهد شد که مردم به برخی از گروه‌های شیعی به‌ویژه طیف همسو با ج.ا.ایران سوءظن داشته باشند و تداوم این وضعیت به ضرر ج.ا.ایران خواهد بود. این در حالی است که بازیگران خارجی در مقابل هرگونه تغییر مدنظر ما (ج.ا.ایران و گروه‌های همسو با آن) به دو طریق ذیل مقاومت خواهند کرد:

از طریق سیاسی نظم موردنظر ج.ا.ایران را به هم می‌زنند. نظم سیاسی عراق از زمان سقوط تا ۲۰۱۹ به نفع ج.ا.ایران بود ولی از زمان سقوط دولت عادل عبدالمهدی کشورهای رقیب با ما در عرصه عراق با استفاده از ظرفیت احزاب و رسانه و انجام عملیات

روانی از طریق فضای مجازی مردم را علیه دولت عراق (همسو با ج.ا.ایران) و ج.ا.ایران تحریک نمودند و هم‌اکنون نظم فضای سیاسی عراق به ضرر ج.ا.ایران و به نفع رقبا تغییر کرده است؛ بنابراین استمرار دولت فعلی عراق برخلاف منافع ج.ا.ایران بوده و ایران به دنبال تغییر وضعیت موجود می‌باشد لیکن به نظر می‌رسد در میان مدت چشم‌انداز روشنی برای ج.ا.ایران و گروه‌های همسوی آن در عراق وجود ندارد و این در حالی است که طی ۱۰ ماه گذشته سرسختی روزافزون جریان صدر در مقابل جریان شیعی همسو با ج.ا.ایران نتایجی برخلاف منافع ج.ا.ایران در عراق به شرح ذیل ایجاد کرده است:

۱- واگرایی بین جریانات شیعی

۲- واگرایی بین مرجعیت و جریان سیاسی شیعه

۳- واگرایی بین مردم و جریان شیعه

۴- واگرایی بین مردم و مرجعیت (دعوت به شرکت در انتخابات اما مردم استقبال نکردند)

پ- بلندمدت:

ج.ا.ایران و جریان همسو با آن در عراق قبلاً ساختار ساز بودند لیکن اکنون متهم به یک جریان ساختارشکن شده‌اند، توسعه این روند سبب ازهم‌پاشیدگی شیعه در عراق می‌شود و این موضوعی است که مطلوب همه به‌غیر از ج.ا.ایران است و احتمال دارد دو جریان مسلح شیعه که مقید به تفکر جهادی نیز هستند، عراق را به سمت جنگ داخلی و درگیری مسلحانه شیعی- شیعی سوق دهند.

ساختار حکومت در عراق فاسد است و مهم‌ترین مشکل عراق این است که پول موجب توسعه این کشور نمی‌شود بلکه منجر به نارضایتی و فساد می‌شود در عراق ۱۱ میلیون سرپرست خانوار حقوق‌بگیر دولت هستند و از این‌طریق ارتزاق می‌کنند. پس از سقوط صدام در عراق، دولت شیعی بدون تدبیر و تغییرات خاصی

بر ساختار نامناسب و معیوب اقتصادی تکیه نمود و به سبب فساد ساختار، تلاش آنان نیز منجر به فساد گردید. به همین جهت طیف شیعی پس از سقوط رژیم بعث در عراق، کارنامه خوبی ندارد. از سوی دیگر ما هم در عراق بر اساس گفتمان‌های علمی، سیاسی و ... ساختار سازی نکردیم. لذا در هر کشوری مشابه عراق، اگر دولت رانتی داشته باشد منجر به واگرایی بین مردم و دولت خواهد شد. وقتی طیف طرفدار ما در قدرت بود، این واگرایی ناخودآگاه اتفاق افتاده و طیف طرفدار ما دچار چالش گردید. پذیرش مسئولیت در کشورهایی مانند عراق به مثابه روی مین رفتن است. مگر اینکه طیفی که می‌خواهد قدرت را در دست بگیرد مفهوم سازی کند و تئورسین داشته باشد و این تئورسین مقبولیت نیز داشته باشد لیکن چنین گزینه‌ای در عراق وجود ندارد.

ج.ا.ایران و گروه‌های همسو با آن باید برای آینده یک واقع‌گرایی سیاسی تعریف نمایند. آنان باید اجازه می‌دادند که صدر و بارزانی دولت تشکیل می‌دادند. قطعاً آن‌ها نیز با مشکل مواجه و دچار اختلاف با یکدیگر می‌شدند. در حال حاضر به نظر می‌رسد عقب‌نشینی از سهم خواهی از قدرت در عراق برای تقویت جایگاه باید اولویت ج.ا.ایران باشد زیرا یکی از مهم‌ترین راه‌ها، خروج از انسداد سیاسی است.

جمع‌بندی

اوضاع عراق پیچیده و ملتهب شده است و هرگونه احتمالی از تکرار انتخابات زودهنگام تا اغتشاشات، اعتراضات خیابانی و حتی درگیری‌های مسلحانه شیعی - شیعی دور از توقع و انتظار نیست، اما چنانچه انتخابات دیگری برگزار شود، اوضاع تغییر چندانی نخواهد کرد، زیرا از سال ۲۰۰۳ میلادی تابه‌حال، دولت‌مداران اصلاً تغییر نکرده‌اند، بیت کردی و سنی نیز در سردرگمی بسر می‌برند و

نیروهای سیاسی ائتلاف موسوم به چارچوب هماهنگی نیز موفق به تشکیل دولت نخواهند شد و حتی در صورت تشکیل دولت و تکمیل پروسه سیاسی به دلیل عدم مشارکت جریان صدر موفق نخواهند شد.

برآیند اقدامات صورت گرفته توسط سران احزاب و گروه‌های سیاسی متعدد و مستقلین در عرصه سیاسی عراق پس از گذشت بیش از ۱۰ ماه از انتخابات مجلس و عدم تکمیل پروسه دولت سازی حاکی از آن است که به دلیل اختلاف نظر موجود در بیت شیعی، «جریان صدر و ائتلاف چارچوب هماهنگی موسوم به اطار تنسیقی» که درنهایت منجر به خروج و کناره‌گیری مقتدی صدر و جریان وی از صحنه سیاسی عراق گردید هیچ‌کدام در تشکیل دولت و استمرار آن، موفق نبوده و نخواهند بود زیرا چنانچه مقتدی صدر با ائتلاف قبلی نجات میهن «صدر، حلبوسی و بارزانی»، دولت تشکیل می‌داد! ائتلاف موسوم به چارچوب هماهنگی مانع آن می‌گردید و چنانچه اطار تنسیقی با بخشی از کردها و سنی‌ها، دولت تشکیل دهد، بدون شک، مقتدی صدر مانع آن خواهد شد، ضمن اینکه چنانچه مستقلین نیز موفق به تشکیل و تکمیل پروسه سیاسی و دولت سازی شوند به دلیل عدم حضور و مشارکت ائتلاف سائرون و ادامه فعالیت به‌عنوان اپوزسیون، کاری در عرصه سیاسی و روند حکومت‌داری در عراق از پیش نخواهند برد.

احتمال اینکه ائتلاف اطار تنسیقی «نیروهای سیاسی چارچوب هماهنگی که همسو با سیاست‌های ج.ا.ایران در عراق می‌باشد» بتواند با ائتلاف بیت کردی، بیت سنی و تعدادی از مستقلین اقدام به تشکیل دولت نماید متصور و قابلیت اجرایی شدن را دارد و

ظاهراً این مهم نیز در دستور کار متولیان امر قرار گرفته است، لیکن این موضوع نه تنها دوام چندانی نخواهد داشت، بلکه به نفع بیت شیعی و مصالح ج.ا.ایران در عراق نیز نمی‌باشد، زیرا جریان مقتدی صدر در صورت شکل‌گیری دولتی با این مشخصات، مجدداً حوادث مشابه سال ۲۰۱۹ که منجر به سقوط دولت عادل عبدالمهدی شد را تکرار خواهد کرد.

موضوع قابل‌تأمل و اشاره اینکه، اتخاذ موضع مقتدی صدر که منجر به استعفای جمعی نمایندگان وابسته به جریان وی در مجلس گردیده و امروزه نیز با تظاهرات و اشغال پارلمان و منطقه خضراء پیگیری می‌شود، احتمالاً تله انگلیسی و جناح غربی-عربی می‌باشد، زیرا در صورت تکمیل پروسه سیاسی و شکل‌گیری دولت با این سناریو «ائتلاف اطار تنسیقی بابیت کردی، سنی و تعدادی از مستقلین»، (همانند دولت عادل عبدالمهدی که با شیطنت‌هایی به سرکردگی مقتدی سقوط کرد و احتمال تکرار آن بر این دولت نیز متصور است) اولاً بر محبوبیت مقتدی صدر و افزایش طرفداران وی در عراق منجر خواهد شد و دوم اینکه بهانه دخالت ج.ا.ایران در امور عراق و استمرار کینه‌توزی‌ها و افزایش آن در عراق و درنهایت حوادث و رویدادهای بعدی مواجه خواهیم شد.

توصیه‌ها

کوتاه‌مدت:

الف) کشورها و گروه‌های مخالف ج.ا.ایران در عراق ما را متهم به انسداد سیاسی می‌کنند لذا ج.ا.ایران باید اتهام انسداد را از خود

رفع و با اقداماتی، راه خروج از انسداد را پیدا کند. حتی می‌توان در برابر صدر انعطاف نشان داد. این اقدام موجب می‌شود که راه تشکیل دولت باز و نخست‌وزیری انتخاب شود که مقتدی صدر نیز در آن دخیل و سهیم است و در آینده بخشی از مسئولیت‌های آن نیز دامن صدر را خواهد گرفت و متوجه او خواهد بود. در غیر این صورت تداوم این انسداد منجر به انتخابات جدید و تغییر موازنه نخواهد شد. پس باید این انسداد شکسته شود تا فضا و زمان حاصل شود.

(ب) باید تکرر بین جریان طرفدار ج.ا.ایران برطرف شود. تکرر درون جریان طرفدار بسیار بالا است.

(پ) تکلیف خود را با صدر مشخص کنیم صدر دوست ما نمی‌شود حداقل تلاش کنیم دشمن ما نشود.

میان‌مدت:

(الف) جامعه عراق را بشناسم جامعه عراق توسعه‌گرا و ضد فساد است. دست‌اندرکاران امر در حوزه عراق باید به دنبال کادر سازی مناسب برای رفع فساد باشند. صدر این کار را می‌کند و افراد فاسد را علناً به مردم معرفی می‌کند.

(ب) رابطه خود را با مرجعیت عراق تقویت کنیم و از این مرجعیت برای اتحاد استفاده کنیم و با مرجعیت هم‌افزایی داشته باشیم.

(پ) حساب خود را از گروه‌هایی که در ظاهر با ما هستند اما جیره‌خوار دیگران می‌باشند جدا کنیم و یک پاک‌سازی ساختاری داشته باشیم.

(ت) ما به‌طور مستقیم با مردم ارتباط نداریم. باید در بحث اجتماعی، ارتباط اجتماعی خود را تقویت کنیم. ما در خصوص عراق، باید با منطقه وارد گفتگو شویم و یکجانبه عمل نکنیم. ما عراق را در منطقه می‌خواهیم با چه کسی شریک شویم؟ این امر ثابت شده است که به‌تنهایی نمی‌توانیم باید مشارکت کنیم. حتی به

قدرت‌های اثرگذار می‌توانیم سیگنال دهیم که ما با شما مشکل نداریم شما هم نداشته باشید.

درازمدت:

عراق کنونی یک عراق جدید است، لذا باید نسل جدید را خوب بشناسیم بر اساس واقعیت کنونی عراق منافع خود را تعریف کنیم چشم اندازه راهبردی باید تعریف کنیم و خود را درگیر امور جاری و روزمره نکنیم. (ما در عراق دچار روزمرگی شده‌ایم) ما تا مدت زیادی از عراق نمی‌توانیم از عراق انتظار سودی که در سال ۲۰۰۳ برده ایم داشته باشیم.

باید این را بفهمیم و چاره‌اندیشی کنیم. فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های آمریکایی مسئولین آینده عراق خواهند بود باید با آن‌ها تعامل کنیم. NGO های منطقه‌ای و غربی در عراق فعال هستند و کار می‌کنند اما ما چنین اقدامی را در عراق به عمل نیاورده‌ایم و نمی‌کنیم. سرمایه‌گذاری روی نسل جدید نکرده‌ایم. نسل جدید در دست آمریکا، ترکیه، قطر و عربستان است. ما در آینده با چه کسانی می‌خواهیم کار کنیم؟ آیا برنامه مشخصی داریم؟ دیگران با چارچوب‌ها کار کرده‌اند ما با آدم‌ها. چارچوب‌ها حفظ خواهند شد اما آدم‌ها تمام می‌شوند.

مسئله بسیار مهم این است که ما از عراق چه می‌خواهیم؟ امنیت؟ دولت‌های دیگر «اقتصاد» می‌خواهند ما چرا دنبال اقتصادی و عراق نبوده‌ایم. دیگران در حال تصاحب بازار بکر عراق هستند. عراق یک کشور پولدار و نیازمند است ما که نزدیک هستیم چرا اقدامی نمی‌کنیم؟ کم‌ترین آن راه‌سازی است باید ورود کنیم. خدمات پزشکی، راه و ساختمان و خیلی صنایع دیگر. نگاه ما نگاه اقتصادی به عراق نبوده و از میان آدم‌های اقتصادی در آنجا برای خود کادر سازی نکرده‌ایم. عراق پر تهدیدترین کشور امنیتی برای ما است بین این همسایگان حتی در بحث امنیت هم نتوانستیم کار کنیم چه برسد به اقتصاد.